ΤΡΕΣ ΕΠΙΓΡΦΑΙ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ)

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΞ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

(ΣΥΜΜΙΚΤΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ)

ὑπό Χρ. Ν. Πέτρου - Μεσογείου

- 1 -

Τετραγωνικόν τεμάχιον ἐκ παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, ὕψ. καί μήκ. 0,21 καί πάχ. 0,08 μ.. Εἶναι ἄνω καί ἑκατέρωθεν ἀποκεκρυμένον. Τύρω περιεθέετο ὑπό κυματίου, καταλείποντος εἰς τά ἄκρα ἐλεύθερον κράσπεδον. Ὀρθοίορφον, ἀλλά πλατύτερον κυμάτιον ὑπῆρχε καί εἰς τήν ὀπισθίαν ὄψιν. Μάρμαρον λευκόν εὑρίσκεται εἰς τόν περίβολον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ταξιάρχου[1] παρά τόν συνοικισμόν Νεάγλα, ἐγγύς καί νοτίως τοῦ χωρίου τῶν Μεσογείων Μαρκοπούλου κατά τήν δυτικήν κλιτύν τοῦ πετρώδους λόφου τῆς Λιάδας[2], ὅστις φέρει ἐπί τῆς κορυφῆς μεσαιωνικοῦ πύργου.

---

1. Ἡ ἐκκλησία ἀλβανιστί καλεῖται - ὡς ἐλίσης καί ὁ λατρευόμενος ἅγιος, ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως Ταξιάρχης κατά φωνητικήν παραμόρφωσιν (περί τῆς τοιαύτης παραμορφώσεως τῶν ἑλληνικῶν λέξεων τῶν προσληφθεισῶν εἰς τήν Ἀλβανικήν γλῶσσαν βλ. Ἀφιέρ. εἰς Κ. Ἄμαντον, σελ. 245).

Ὑπό τῶν Ἀλβανοφώνων τῆς περιοχῆς ὀνομάζεται ἄλλως ἡ ἐκκλησία καί Aghjosomat-i ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυντικοῦ τύπου Ἅγιοι Ἀσώματοι.

2. Ἀλβανιστί Ljádhë-a. Ἐσφαλμένος τύπος τοῦ τοπωνυμίου παραδεδομένοι ὑπό παλαιῶν περιηγητῶν ὑπάρχουν ἐν Curtius-Kaupert, Karten v. Attika, III - vi (κείμενον) σελ. 11 Ἀπι-

Ἐπί τῆς προσθίας ὄψεως ἡ ἐλλιπής ἐπιγραφή.

- - - - - ωντων - - - - -

- - οἶκο]ν τοῦτον ἐ - -

4 4. γραμμ. 0,022 - 0,034 μ.. Βλοχή δυσπροσόριστος, πάντως οὐχί νεωτέρα τοῦ Π-ου αἰ.. Ἡ ἐπιγρ. ἡ φαίνεται περίπου ὁμοία κατά τό νόημα πρός τήν συμπλήρωσιν τήν προτεινομένην ὑπό τοῦ Ὀρλάνδου ἐκ ΠΑΕ 1933, σελ. 83. Ἴσως τά σωζόμενα γράμματα τοῦ 1-ου στίχου νά εἶναι: (ἀ) πάντ]ων τῶν - - -. Ἐάν ἡ γενομένη ἐν τῷ 2-ῳ στίχῳ συμπλήρωσις εἶναι ὀρθή, τότε ἡ συνέχεια τοῦ τελευταίου σωζομένου γράμματος Ε δύναται νά εἶναι τό γ' ἑν. ἢ πληθ. πρόσωπον τοῦ ἀορίστου ἑνός τῶν ῥημάτων οἰκοδομῶ, ἐπισκευάζω, καλλιεργῶ ἢ ἄλλου παραπλησίου. Ἀντί τοῦ οἶκο]ν δυνατή ἐπίσης καί ἡ συμπλήρωσις ναό]ν.

θάνως ὁ Milchhöfer ἰσχυρίζεται αὐτόθι ὅτι τά ὀνόματα "Daglan und Lada klingen alterthümlich". Ἴσως τό Λιάδα νά εἶναι παραφθορά ὄχυ ἀρχαίου, ἀλλά μεσαιωνικοῦ τοπωνυμίου, ἐκτός ἂν πρέπει νά συσχετίσωμεν τό ὄνομα πρός τό ἀλβαν. ljanj λούω, ἀφοῦ ὁ τόπος παλαιόθεν χρησιμοποιεῖται διά τό πλύσιμον τῶν ἐνδυμάτων, ἕνεκα τοῦ ὑπάρχοντος κατά τήν νοτίαν ὑπώρειαν τοῦ λόφου φρέατος.

1. Ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Τροιζῆνος (16, IV 784) ὑπάρχει ἡ φράσις: κ ἐκαλλιέργησε τόν ἄββωνα " μέ τήν σημασίαν: κατεσκεύασε μετ' ἐπιμελείας" πρβλ. καί Liddel - Scott - Κωνσταντινίδου, λεξ. Ἑλλ. Γλ., ἐν λέξει. Ἀλλαχοῦ πάλιν σημαίνει τήν μετά φιλοτιμίας περιποίησιν (ΠΑΕ 1933, σελ. 83 (Ὀρλάνδος).

Ὁ λίθος θὰ προέρχεται ἐκ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ἐγγύς κάπου εὑρισκομένης. Ἡ ὕπαρξις τα ὑτης πιστοῦται καὶ ἄλλως ἐκ τοῦ ἐκτεταμένου βυζαντινοῦ συνοικισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα σώζονται μέχρι σήμερον, ἐν τῇ περιοχῇ. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ γηλόφου, ὅπου ὁ μεσαιωνικός πύργος[1], ὑπάρχουν διεσπαρμένα ἄφθονα χονδρὰ βυζαντινὰ ὄστρακα, συνεχιζόμενα καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν κλιτὺν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ταξιάρχου καὶ πέραν ἀκόμη αὐτῆς πρὸς δυσμάς, ὅπου ὑπάρχουν πρὸς τούτοις καὶ λίθοι οἰκοδομικοί, ἀποτελοῦντες νῦν μάνδραν, καὶ πυκνὴ λατόπη ἐκ τοῦ σκληροῦ ἀμεστολιθικοῦ σχιστολίθου τοῦ ὑψώματος, ὅπερ ἔκπαλαι ἔχει ἀδιαλείπτως χρησιμοποιηθῆ ὡς λατομεῖον.[2]

Τοῦ συνοικισμοῦ τούτου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα λείψανα, αἱ δύο, ἐκτὸς τοῦ Ταξιάρχου, ἐρειπωμέναι ἐκκλησίαι, ἡ μία ὀλίγα μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ πύργου, καὶ ἡ ἑτέρα (τιμωμένη ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, ὡς παραδίδεται) βορείως τοῦ Ταξιάρχου. Εἶναι ἀμφότεραι μικραὶ καὶ ἁπλαῖ θολοσκεπεῖς βασιλικαὶ τοιχογραφημέναι. Δείγματα παλαιότητος εἶναι ἐπίσης

---

1. Παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τούτου, εἰς ἀπόστασιν 2,50 μ. περίπου, εἶδον ἐντὸς τοῦ χώματος ἀνθρωπίνην κεφαλὴν τετριμένην ἐκ τῆς καταπατήσεως τοῦ ἐδάφους. Δὲν πιστεύω ν' ἀνήκῃ εἰς σκελετὸν ἀνθρώπου, θεωρῶν ἐκεῖ. φαίνεται μᾶλλον μεμονωμένη καὶ τυχαίως ἐριμμένη. Εἰς τὰς παρειὰς τοῦ πύργου ὑπάρχουν ἐντοιχισμένα ἀσήμαντά τινα ἀρχαῖα μαρμαρα. Ἐκ τῆς περιοχῆς γνωσταὶ ἐπίσης καὶ ὁρισμέναι τινες ἐπιγραφαί Ἀφῆ. Mitt., XII (1887) σελ. 278 ἀριθ. 154 καὶ 16, II-III 2519.

2. Περὶ τῶν ἀρχαίων λειψάνων ἐν τῇ περιοχῇ ὁμιλεῖ καὶ ὁ Milchhöfer εἰς Curtius-Kaupert Karte, III-VI σελ. 11.

καὶ ὁ ἐντὸς τοῦ περιβόλου του Ταξιάρχου σιρός, εὐθὺς πρὸς νότον τῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἡ βορείως αὐτῆς αἰωνόβιος μὲ τὸν ὀγκώδη κορμόν της ἐλαία, ἐκ τῶν γηραιοτέρων ἀσφαλῶς τῆς Ἀττικῆς.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ταξιάρχου εἶναι μικρὸς ἀσβεστόχριστος τρουλλωτὸς ναΐσκος μὲ ἡμικυκλικὴν τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ. Ἔχει προσαυξηθῆ ὅμως μεταγενεστέρως δι' εὐρύχωρου νάρθηκος. Τὰ 4 ἁπλᾶ παράθυρα τοῦ τρούλλου εἶναι ἤδη τοιχοδομημένα. Ἐσωτερικῶς φέρει ἐντοιχισμένα ἱκανὰ μάρμαρα βυζαντινὰ ἢ καὶ ἀρχαιότερα, ἐξ ὧν σπουδαιότερα εἶναι: 1) κίων μονόλιθος ἀρράβδωτος ὀρθὸς καὶ ἐν χρήσει κατὰ τὸ μέσον τῆς προσβάσεως τῆς κυρίως ἐκκλησίας. 2) δωρικὸν κιονόκρανον ἐντὸς τοῦ νοτίου τοίχου. 3) κυβόμορφον μάρμαρον εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. 4) δύο τεμάχια κιονίσκων καὶ κυμασιωτὸν ἐπίμηκες ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ὡς παραστάδες τῆς μεσαίας πύλης τοῦ ἱεροῦ, καὶ 5) τετράγωνον βυζαντινὸν θωράκιον, ἐστρωμένον εἰς τὸ δάπεδον πρὸ τῆς ὡραίας πύλης μὲ παράστασιν μεμονωμένου κύκλου τοῦ τύπου τῶν συριακῶν τροχῶν.

Τεμάχια μαρμαρίνων πλακῶν ἢ καὶ ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἰδίᾳ κατὰ τὴν παγκάλλαν θύραν τῆς νοτίας πλευρᾶς. Ἐκ τούτων μᾶλλον ἀξιοσημείωστον εἶναι μικρὸν κορινθιακὸν κιονόκρανον τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀποκείμενον ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ δὲ τῆς προσόψεως τοῦ ὑστεροκτίστου νάρθηκος, ἀριστερὰ τῆς θύρας τῆς εἰσόδου καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὑπερθύρου, ὑπάρχει ἐντοιχισμένη λοθίνη, ἀσβεστόχριστος ἤδη πλάξ μὲ ἀναγλυφον μικρὸν καὶ ἐμφυόμενον ἑαυτοῦ φύλλον σχηματίζον κατὰ τὸν συνήθη πα-

---

1 Οὕτω ἅπαντα ὁ ναΐσκος καὶ παρὰ Milchhöfer, Übersicht κατὰ τὸν Attika (κλίμαξ 1: 100000).

λαοχριστιανικόν τρόπον, τό μονογράμμα τοῦ Χριστοῦ.. Αἱ ἀνεφορέρεναι ὑπό τοῦ Milchhöfer (Ath. Mitt. XII (1887) σελ. 277 ἀριθ. 144 καί 147.148), ἐπιγραφαί καί τό γεργόνειον οὐδαμοῦ σήμερον ὑπάρχουν.

Ἡ περιοχή ἔχει ὁρισθῆ ἤδη ὡς ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου δήμου Ἀγνουντος (Milchhöfer, Untersuchungen über die Demenordnung des Kleisthenes (1892), σελ. 25 καί εἰς τόν ἐν τέλει χάρτην· ὁ αὐτός, RAZ I 256 καί Übersichtskarte v. Attika · Löper, Ath. Mitt, XVII (1892) σελ. 399 σύν. XII).

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Τήν κατωτέρω ἐπιγραφήν ἐδημοσίευσε πρό ἐτῶν ὁ Ζησίου[1], ὅλως παρεμπιπτόντως ὅμως καί καθ' ἁπλῆν μεταγραφήν, μή ἀπηλλαγμένην σφαλμάτων.

Εἶναι πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐντοιχισμένη δεξιᾶ καί ὀλίγον ἄνω τῆς ἐξωτερικῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, εὑρισκομένης ἐν τῇ περιοχῇ Κρόνιζερ[2] περί τά τρία περίπου χιλιόμετρα βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου Κουβαρᾶ. Τό ὁλικόν μέγεθος τοῦ λίθου εἶναι δύσκολον ἐντός τοῦ τοίχου νά ἐξακριβωθῇ. Διαστάσεις τῆς φαινομένης ἐπιφανείας 0,50 X 0,34 μ..

Ἡ ἐπιγραφή.

+

+ Κυμητήριον Ἀνδρέου
κέ Ἀθηναΐδος καί τοῦ πεδίου
αὐτῶν Μαρίας οἱ τόν βίον καλῶς
διαπραξάμενοι. Ἄν τις δέ τό Ρ
5 μήσῃ ἀνοῖξε κέ θῇ ἄλον ἔχι
τήν μερίδαν τοῦ Ἰούδα κέ γε
νητε αὐτῷ πάντα ἱκ{τ}ότος
κέ ἐξολεθρεύσῃ ὁ Θ(εό)ς αὐτόν
ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνῃ. +

1. Κ. Ζησίου, Σύμμικτα (1892), σελ. 13 ὑποσημ. 1. Μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, τό ἀπό τοῦ στίχου 5 καί χρησιμοποιεῖ ὡς παράδειγμα καί ὁ Βέης, Corpus griech.-christlicher Inschriften Hellas I 22, στίχ. 3-4, συμφώνως ὅμως πρός τήν ἐσφαλμένην ἔκδοσιν τοῦ Ζησίου.

2. Ἡ τοπωνυμία ἀλβανική. Kronjezë - βουσούλες, πρβλ. καί Φουρίκην, Ἀθηνᾶ, Μ Α' (1929) σελ. 120. Τό ὄνομα ὅμως ἀκούεται

Τά γράμματα τοῦ β-ου αἱ., ἔχοντα ὕψ. 0,075-0,025 μ.. Ἡ χάραξις βαθεῖα καί μέ τήν συνήθη εἰ- τινα σημεῖα ἀ- προσεξίαν τοῦ χαράκτου:

ΙΕΤΟΠΟ (στίχ. 7), ἔνθα τό πρωτοῦον τ ἐχαράχθη προδήλως κατ' ἐπίδρασιν τοῦ ὁμοίου γράμματος τῆς τελευταίας συλλαβῆς. Βαρύτερον εἶναι τό σφάλμα τοῦ 4ου στίχου, ἡ ἀνακολουθία ἤ τό ἀνανταπόδοτον τῆς μετοχῆς διαπραξάμενος, ὀφειλόμενον εἴτε εἰς τοῦ χαράκτου τήν ἀπρόσεκτον σπουδήν, εἴτε εἰς τοῦ συντάκτου τῆς ἐπιγραφῆς, ἄν ἦτο οὗτος χωριστόν πρόσωπον καί ὄχι ὁ ἴδιος ὁ χαράκτης, τήν φιλολογικήν ἀνεπάρκειαν. Μετά τήν μετοχήν δηλ. θ' ἀνεμένομεν τό ῥῆμα ἐτελεύτησαν ἤ ἀλλοίαν συντακτικήν διατύπωσιν, π.χ. " οἷτόν βίον καλῶς διεπράξαντο " ἤ " τῶν τοῦ βίου καλῶς διαπραξαμένων ". Κατά ταῦτα ἤ παρελείφθη τό ῥῆμα ἤ, ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, δέν ὑπῆρχε τό ἀφάλογον γλωσσικόν αἴσθημα. Ἡ ἀπόδοσις τῶν φωνηέντων καί διφθόγγων ἔχει γίνει κατά τόν συνήθη εἰς τά σύγχρονα δημοτικά κείμενα φωνητικόν τρόπον.

Στίχ. 1. Κυμητήριον. Περί τῆς λέξεως ὁ Βέης ἐν CCIH, I 17 A.

Ἀνδρέας. Τό ὄνομα συχνόν εἰς τάς παλαιοχριστιανικάς ἐπιγραφάς ὄχι μόνον τῆς Ἀττικῆς, ἀλλά καί τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καί τῶν ἐκτός αὐτῆς ἑλληνοφώνων χριστιανικῶν τόπων, ὁμοίως καί τό Μαρία (στίχ. 3) πρβλ. καί Σωτηρίου, Ἀρχ. Δελτ. 1916, σελ. 142-3 Bayet, De titulis Atticis christianis antiquissimis, Kaufmann

μᾶλλον εἰς τόν πληθ. κρόνιζες, κατά πιστήν μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἀλβανικοῦ πληθυντικοῦ τύπου, καί οὐχί "κρόνιζε", ὡς ἀναφέρεται αὐτόθι.

Handb. altchristl. Epigraphik καὶ 16, III εὑρετ., ὁμοίως Βέην ἐν CCIH, I 32 στίχ. 2 καὶ 2 στίχ. 1 (διὰ τὸ Μαρία).

Στίχ. 2. Ἀθηνᾶδος. φέρη εἰς τὸν νοῦν τὸ ὄνομα τῆς περιφήμου θυγατρὸς τοῦ Λεοντίου, τῆς ἔπειτα αὐτοκρατείρας τοῦ Βυζαντίου Εὐδοκίας.

Στίχ. 3. τὸν βίον καλῶς διαπράξαμενος. Παρομοία ἔκφασις καὶ μὲ τὴν αὐτὴν σημασίαν καὶ παρ. Ἀλέξιδι· " διαπράξαμενος ἡδίου βίου ", ἀδηλ. δράμ. 262 (= CAF, ἔκδ. Κο Κ, II σελ. 393).

Στίχ. 4. Ἐντεῦθεν ἀρχίζει τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐπιγραφῆς (ἂν τις δὲ τορμήσῃ κλπ.), ὅπερ, κατὰ τὸ σύνηθες, περιλαμβάνει ἀρὰς ἐναντίον ἐκείνων, οἵτινες θὰ ἐπεχείρουν ν' ἀνοίξουν τὸν τάφον (πρβλ. Lerfeld, Griech. Epigraphik σελ. 481· Ν. Πάτωνα, Δεχιμ. Ἐφ. 1877, σελ. 665· Bayet, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 51· Κυριακίδη, Ἑλλην. Λαογράφ., σελ. 111 καὶ Βέην ἐν CCIH, I 15 στίχ. 7-16, ὅπου καὶ ἄλλη ἐκτενὴς περὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφία).

Τοιαῦται ἀραὶ ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλας ἐπιγραφὰς ἐξ Ἀττικῆς ἐθνικὰς καὶ χριστιανικάς (IG, II-III² 13183, πρβλ. καὶ Bayet σελ. 115).

Ἀνάλογος ἐπίσης καὶ ἡ κατάρα εἰς τὸ ὁδιακὸν ἐπιτύμβιον τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων:

" Σᾶμα τόδ' Ἰδαμενεὺς ποίησα, τίνα κλέος εἴη.
Ζεύ(δ) δέ νιν, ὅστις πημαίνοι, λειόλη θείη ".

(I, XII I 737· Καρούζος, Ἐπιτύμβ. Χρ. Τσούντα, σελ. 560 Μ Ζ). πρβλ. πρὸς τούτοις καὶ τὴν ὁμοίαν πρὸς τὰς, ἐν IG, II-III² 13209 καὶ 13210 ἰδίας ἐπιγραφὰς νεκρικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Κολυμβίνου ἐλάσματος ἐκ Λάππας τῆς Κρήτης, Inscr. Cret. II XVI 28.

Ὁ τύπος τορμήσῃ καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κορίνθου κατά τήν συμπλήρωσιν τοῦ Βέῃ, ΙΗ, Ι 23 πρβλ. καί τάς αὐτόθι παρατηρήσεις (στίχ. 1) διά τήν ἐναλλαγήν τοῦ λ καί ρ. " Τρομήσῃ " ἐπίσης καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀττικῆς κατ' ἀναγραμματισμόν, Ι6 ,ΙΙ-ΙΙΙ 2 13224. Στίχ. 5. ἀνῦξε. Περί τῆς λέξεως ὁ Βέης, αὐτόθι, 17 στίχ. 5. κέ θῆ ἄλλον. Ὁ Ζησίου ἐσφαλμένως " ἰς τόν ἥλιον ".

Στίχ. 6. ἔχι/ τήν μερίδαν τοῦ Ἰούδα. Ὁμοίως ἐξ ἐπιγραφῆς Ἄργους: "ἐχέτω τήν μερίδα τοῦ Ἰούδα τοῦ προδότου ", Ι ,ΙΧ 628. Ἀντίστοιχον καί τό λατινικόν "

", ,

436 πρβλ. καί Πλάτωνα, ἔνθ, ἀνωτ. ὑποσημ. 3. Καί ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ ἐξ Ἀττικῆς: " τό κατάκριμα τοῦ Ἰούδα ἐχέτω ", 16 ,ΙΙΙ 1428. Στίχ. 7. ἰκ τ ότος. " ἰς σκότος " ἀνέγνωσεν ὁ Ζησίου.

Στίχ. 8. Ἐξολεθρεύσῃ. Ὁ Ζησίου: " ἐξολοθρεύσῃ ". Χαρακτηριστικός ὁ τύπος ἐξολεθρεύω (ὄλεθρος) παρά τό ἐπικρατέστερον ἐξολοθρεύω. Ἀμφότεροι οἱ τύποι ἀπαντοῦν εἰς τήν μετάφρασιν τῶν Θ καί εἰς τινας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (Στεφάνου, Θησαυρός ,

,ἐν λέξει). Τό ἐξολοθρεύω καί εἰς τούς παπύρους (, .

. ,Ι σελ. 519). Τό δέ ἐξολεθρεύω καί ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Κορίνθου: "Σα/τανᾶς αὐτῶν εἰς τόν οἶκον εἰσ/ῆλθοντο καί ἐξολεθρεύσαιτο αὐ/τούς ", ΙΗ, Ι 15 στίχ. 15, πρβλ. ἰδίᾳ τάς αὐτόθι παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότου.

Στίχ. 9. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκίνῃ, δηλ. τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἀνάλογα περίπου καί τά ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Τανάγρας (στίχ.

38): " κ' ἀμείλιχον ἴσετ, ὄλεθρον / καί μετά πότμον ἄστον ἀνήλεᾶ τίστε ποινήν/ αὐτός καί γένος αὐτοῦ ἐπ' ἀθανάτου βασιλῆος ", Ἀεχ..

Ἐφ. 1937, σελ. 656, πρβλ. καί σελ. 665.

Ἡ πλάξ προέρχεται ἐκ χριστιανικοῦ τάφου, κειμένου, κατά τήν καθιερωμένην συνήθειαν[1], πλησίον παλαιᾶς βασιλικῆς, ἥτις θά εὑρίσκετο ἐν τῇ περιοχῇ. Τήν ἐγγύς κάπου ὕπαρξιν ταύτης μαρτυροῦν καί δύο χαρακτηριστικά ἀρχιτεκτονικά μέλη, ἐντοιχισμένα εἰς τήν πρόσοψιν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι ἓν ἐπίκρανον παραστάδος μέ ὡραίαν γλυπτήν κόσμησιν τριῶν φύλλων ἀκάνθης καί ἓν χριστιανικόν κιονόκρανον ἰπνίζον μέ ἰμόν μεταξύ τῶν ἑλίκων καί ὑψιλόν τριπλιόσχημον ἄβακα ἄνω, φέροντα εἰς τό μέτωπον ἀνάγλυπτον σταυρόν.[2] Ἀμφότερα εἶναι χαρακτηριστικά δείγματα τοῦ 6-ου μ.Χ. αἰῶνος.

1. Ἐφγύς τοῦ ναοῦ ἀναφέρει τούς τάφους καί ἡ ἐπιγραφή τῆς Τανάγρας. " σήματα δ' ἐγγύς ἐόντα (δηλ. τεμένους Ζαθέου Τριάδος (στίχ. 5)) φθιμένων.... ", εὖθ, ἄνωτ., στίχ. 12. βλ. καί σελ. 662.

2. Τοιαῦτα ἰωνί/οντα μέ ὠόν κιονόκρανα ἔχομεν ἄφθονα ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀναφέρω ἐνταῦθα ὀλίγα παραδείγματα: Ἀρχ. Δελτ. 1929, σελ. 14 εἰκ. 10 (τό πρῶτον ἄνω ἀριστερά) καί Ἀρχεῖον Βολ. Μνημ. Μ., Γ' (1937) σελ. 120 εἰκ. 3 (μεσαῖον δεξιόν) καί 5η. Προέρχεται ἐκ τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν Ὑψηλομετώπου καί Χαλινάδου Λέσβου (Ὀρλάνδος). Ἀρχ. Δελτ. 1930-1, σελ. 9-10 εἰκ. 2 καί 3, ὁμοίως ἐκ Λέσβου (Εὐαγγελίδες). Ὅμοιον, ἀλλά μέ μεγαλυτέραν διακοσμητικήν χλιδήν ἐπί τοῦ ὤρακος, εἶναι καί τό ἀποκείμενον

Πολλά ἐπίσης εἶναι καί τά ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς μάρμαρα, τά οἰκοδομημένα εἰς τούς τοίχους τῆς ἐκκλησίας ἤ ἐπιστρωμένα εἰς τό δάπεδον αὐτῆς καί δεικνύοντα ὅτι καί παλαιότερον ἡ περιοχή εἶχε κατοικηθῆ, ἀφοῦ μάλιστα πολυάριθμα εἶναι καί τά κεραμικά θραύσματα αὐτόθι.[1]

ο

ο ο

Ὁ Ἅγ. Ἀθανάσιος ἔχει τό σχῆμα μονοκλείτου ξυλοστέγου βασιλικῆς μέ ἡμιεξαγωνικήν τήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ. Ἐσωτερικῶς ἐπί τῶν τοίχων, ὡς καί εἰς τά τοῖα τόξα τῆς στέγης, ἀρίστης διατηρήσεως ἁγιογραφίαι τοῦ 18ου αἰ., ὡς συνάγεται καί ἐκ τῆς ἑπομένης ἐπιγραφῆς.

ΟΥΡΑΝΟ ΠΟ
ΛΥΦΩΤΟ Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΑΝΕΔΕΙΧΟΗ
ΑΠΑ Α ΦΩΤΑΙΩΙΟΥ Α ΤΟΥ ΠΙ ΤΟΥ ΕΝ ᾧ Ε ΩΤΕ ΚΡΑΥΓΑΖΟΜΕΝ
ΤΟΥΤΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝ ΕΓΕΩ ΟΝ
5 ΚΥΡΙΕ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΠΟ Τ ΕΝ ΑΡΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ .

παρά τόν ναόν τῆς Σκριπούς, Ἀρχ. Ἐφ. 1951, σελ. 157 εἰκ. 41 (Μαρία Σωτηρίου) βλ. σχεδίασμα αὐτοῦ καί ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1924 σελ. 14 εἰκ. 20. Ἰδιαιτέρως μνημονευτέα ἐνταῦθα καί τά εὑρεθέντα, ὑπό τοῦ καθηγητοῦ Σωτηρίου εἰς τόν ναόν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν τῇ ἰωνικῇ Ἐφέσῳ, περί ψωνοποιῶν βλ. Ἀρχ. Δελτ. 1921-22, σελ. 104-6/πρβλ. καί εἰκ. 15, 16 καί 18 ἀντιστοίχως εἰς τάς σελίδας 105, 140 καί 142, ὡς καί πίν. Γ). Αὐτόθι, σελ. 106 ὑποσημ. 1, ἐπέκτασις τῆς σειρᾶς καί δι' ἄλλης σχετικῆς βιβλιογραφίας. Ἄλλα ἐπίσης ἐκ Ν. Αγχιάλου, ΠΑΕ 1939, σελ. 55 καί εἰκ. 6 (Σωτηρίου) καί ἐκ Σικυῶνος, ΠΑΕ 1933, σελ. 36 εἰκ. 5 (Ὀρλάνδος). Τά τελευταῖα ἔχουν καί ἄλλην κοσμησιν. Πλήν τούτων ὅμως καί ἄλλα πολλά ἀμάρτυρα ὑπῆρχον πολλαχοῦ διεσπαρμένα.

1. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων τούτων συνάγεται ὅτι θά ὑπῆρχεν ἐνταῦ

Ἔχει γραφῆ διά μελανοῦ χρώματος, ἄνωθεν τῆς μεσαίας πύλης τοῦ ἱεροῦ. Εἰς τό ὑπέρθυρον δέ τῆς πλαγίας ἀριστερᾶς θύρας καί ἡ ἑξῆς.

ΤΩΝ ΔΕ ΘΥΡΩΝ,
ΜΗΔΕΙ ΕΙ ΕΛΘΗ, Α ΑΔΕ ΜΟΝΟ
Ο Π ΡΙΤΙ ΤΕ Θ , Ο ΤΟ ΔΕ Π ΛΙΝ, ΚΕΚΛΘΑΡ
ΜΕΝΟ ΟΛΩ , ΤΕΛΕΙΤΑΙ ΓΑΡ ΕΝΔΟΝ, Η Μ ΙΚΗ ΥΥ ΙΑ.
5 Τ φ ΟΠΟΙ ΩΜ ΤΟ , ΤΟ ΤΟ ΔΕ ΠΟΤΟΜ .

Τό ἔτος 1743, ἔτος τῆς τοιχογραφήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἄν δέν εἶνα τό αὐτό μέ τό ἔτος τῆς ἀμοικοδομήσεως αὐτῆς, ἀσφαλῶς δέν δύναται ν' ἀπέχῃ πολύ τούτου, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἐν γένει μορφῆς καί τῶν ἄλλων οἰκοδομικῶν λεπτομερειῶν τοῦ κτιρίου (πρβλ. ὅμοια παραδείγματα καί ἐν Φύρετ. Μνημ. Ἐμ. , Α΄ τεύχ. γ΄ σελ. 139 13° 140 18° 146 14° 151 1° 126 11 226 6).

Θεμέλια παλαιοτέρας ἐκκλησίας ὑπό τήν σημερινήν ἤ πλησίον αὐτῆς δέν φαίνονται. Παρατηροῦνται ὅμως ἔξω τοῦ περιβόλου, καί ἰδίᾳ ἀνατολικῶς αὐτοῦ, πρός τό μέρος τοῦ παραρρέοντος ῥυακίου, τεμάχια βυζαντινῶν λίθων καί ἀγγείων, ἅτινα μαρτυροῦν ἐπαρκῶς, περί τῆς αὐτόθι ὑπάρξεως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἄλλου παλαιοτέρου βυζαντινοῦ ναοῦ.

Ἴχνη παλαιᾶς ἀνωνύμου ἐκκλησίας, τρουλλωτῆς πιθανῶς, ὑπαρχοῦν καί ἐν τῇ θέσει Βαθειά[1] (ἀλβαν.)περί τά 10΄ βορειοδυτικῶς τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου πλησίον τοῦ ὑπάρχοντος αὐτόθι φρέατος. (εὐκρινέστερος εἶνα ὁ νότιος καί ὁ δυτικός τοῖχος, μόλις δέ εἰκάζεται ἡ ἀψίς τοῦ ἱεροῦ

ἀρχαῖος Δῆμος ἤ Συνοικισμός.

1. Ἐπειδή ἡ τοποθεσία εἶναι χαμηλή ἐν σχέσει πρός τά περιξ ὑψώματα.

- 3 -

Ὀρθογώνιον χριστιανικόν θωράκιον ἐκ τεφροῦ μαρμάρου, ἐντοιχισμένου εἰς τό κάτω μέρος τοῦ τέμπλου, ἀρέσως δεξιά τῆς μεσαίας πύλης τῆς ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐτῇ θέσει Κρόνιζες περί τά 10 - 15 βορειανατολικῶς τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου. Ἔχει μῆκ. 1,16 μ. καί ὕψ. 0,70. Τό πάχος του ἐκ τοῦ φαινομένου ἀριστεροῦ ἄκρου εἰκάζεται ὅτι δέν ὑπερβαίνει τά 0,10 μ.. Ἀπεκρούσθη ἡ κάτω ἀριστερά γωνία, ἐν μέρει δέ καί ἡ ἄνω δεξιά. Ἄλλη χαρακτική ἀπόσχισις ὑπάρχει ἀριστερώτερον τῆς τελευταίας ταύτης γωνίας μετά θραύσεως τῆς πλακός κατά γραμμήν διευθυνομένην λοξῶς ἔξω τοῦ κέντρου αὐτῆς πρός τήν κάτω ἀριστεράν γωνίαν. Προϊοῦσα δέ ἐκ τῆς ὑγρασίας ἀποσύνθεσις ἔχει ἀρχίσει νά προσβάλλῃ ὁλόκληρον τήν φαινομένην ἐπιφάνειαν αὐτῆς, καί ἰδίᾳ τό ἐκτεθειμένον εἰς τά ρεύματα τῆς θύρας ἀριστερόν ἄκρον.

Ἔμπροσθεν ὑπάρχει γλυπτόν κυρατιωτόν πλαίσιον, καταλεῖπον περιξ ἀνομοιοπλατές περιθώριον. Πλατύτερον εἶναι τό κρόσπεδον τοῦτο ἄνω, ἐνῷ ἀντιθέτως κάτω ὁ πλάξ τερματίζεται σχεδόν μέ τήν ἐξωτερικήν γραμμήν τοῦ πλαισίου. Κατά τό κέντρον τοῦ θωρακίου ὑπάρχει τρίγλυφος ἰσοσκελής σταυρός, τοῦ ὁποίου τό ἄνω ἄκρον διχάζεται καί σχηματίζει δι' ἑλικώσεως πρός τά κάτω Ρ, παριστάμενον οὕτω ὁμοῦ μετά τοῦ σταυροῦ κατά τόν συνήθη παλαιοχριστιανικόν τρόπον τοῦ μονογραφήματος (, , σελ. 40. πρβλ. καί τήν εἰδικήν μονογραφίαν τοῦ Ἱερων. Κρτσώνη, Τά χρονολογικά ζητήματα τοῦ σταυροῦ καί τῶν μονογραφημάτων καί (Ἐν .διατρ. Ἀθῆναι 1939), τοῦθέματος βλ. ἐπίσης Ν. Βέην ἐν).

./.

Ἐκ τῆς βάσεως τοῦ σταυροῦ ἐκφύεται ἑκατέρωθεν τοίβλαστος κληματίς. Ἐκ τῶν βλαστῶν τό κατώτερον ζεῦγος ἁπλοῦται πρός τάς κάτω γωνίας τοῦ πλαισίου, τό μεσαῖον διευθύνεται πρός τά ἄνω, τό δέ ἀνώτερον ἄκραῖον ζεῦγος τείνει νά κλείσῃ περιφέρειαν πέριξ τοῦ σταυροῦ. Ἓξ βότρυες μετά ἰσαρίθμων φύλλων πληροῦν συμμετρικῶς τόν ἐντός τῆς περιφερείας ταύτης χῶρον, οἱ τέσσαρες εἰς τά μεταγκελῆ τοῦ σταυροῦ καί οἱ ὑπόλοιποι δύο εἰς τ' ἄκρα τῶν ὁριζοντίων σκελῶν αὐτοῦ, ἐνῷ ἄλλοι βότρυες κρεμάμενοι ἐκ τῶν ἐκτός τοῦ κύκλου βλαστῶν καί ἐναλλασσόμενος μέ φύλλα πληροῦν διακοσμητικῶς, κατά συμμετρικήν καί οὗτος διάταξιν τόν λοιπόν χῶρον. Οἱ βλαστοί, ἰδίᾳ οἱ ἄνω, ἀπολήγουν κατά τ' ἄκρα εἰς ὄστλιγγας.

Εἰς τό ἄνω καί ἐκτός τοῦ πλαισίου ἐλεύθερον περιθώριον ὑπάρχει ἡ ἐν εἴκ. ἐπιγραφή, ἥτις ἐκτείνεται καθ' ὅλον τό μῆκος αὐτοῦ καί κατά λοξήν διεύθυνσιν κατερχομένη πρός τό τέλος της μέχρι σχεδόν τοῦ πλαισίου. Ἐχαράχθη ἐπιμελῶς καί βαθέως, ἐξαιρέσει τῶν ἄνωθεν καί εἰς δευτέραν γραμμήν προσθέτων γραμμάτων Ν Π Ω Κ, ἅτινα εἶναι προχειρότερα, λεπτοφυέστερα καί ἀραθῆ. Ὕψ. γραμμ. 0,02 - 0,05 μ.. Τά ἄκρα των ἐλαξεύθησαν πλατύτερα ἐν εἴδει ἀκρεμόνων. Μετά τό ἐν τέλει Ε δέν φαίνεται ποθανόν ὅτι ὑπῆρχε καί ἄλλο γραμμα. Τό μετά τό Ω Τ Η Ρ χάσμα ἔχει πλάτος 0,06 μ. περίπου[1]. Τό ἄνωθεν τοῦ συμπεπλεγμένου γράμμα, ὅπερ, ἕνεκα τῆς κατά τό σημεῖον τοῦτο καταστροφῆς τῆς πλακός, εἶναι ἐλλιπές, δέον νά ἐκληφθῇ ὡς Ο καί οὐχί , διότι τό ἄνοιγμα εἶναι πρός τά ἄνω μέ ἔκδηλον τάσιν νά κλεισθῇ.

1. Ἀκριβέστερον ἡ μεταξύ τοῦ Η καί τοῦ Ο τῆς ἑπομένης λέξεως ἀπόστασις εἶναι 0,145 μ..

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Μεταγράφω καί συμπληρῶ

Ὠκοδόμησε τό εὐκτήριον ὑπέρ σωτηρίας αὐτοῦ Ἀντώνιος ἐπινε(μήσε)ος Ε.

Ὁ τεχνίτης παρέλειψε τό ὄνομα ἀναγκασθείς νά χαράξῃ μετά ταῦτα αὐτό ἄνωθεν διά προχειροτέρων γραμμάτων, ἅτινα δέν ἐσώθησαν ὅλα, ἕνεκα τῆς αὐτόθι φθορᾶς τοῦ λίθου. Θεωρῶ τήν ἐκδοχήν ταύτην πιθανωτέραν καί οὐχί ὅτι πρόκειται περί μεταγενεστέρων χαραγμάτων, ὡς θά ἠδύνατό τις νά ὑποθέσῃ παρασυρόμενος ἐκ τοῦ διαφοροτρόπου καί προχείρου σχήματος τῶν γραμμάτων. Δέν ἀποκλείεται ἐπίσης νά προσετέθησαν ταῦτα ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπό τοῦ ἰδίου τοῦ ἐνδιαφερομένου εἴτε καί οἱ ἄλλης, κατ' ἐντολήν τούτου, ἀδεξίας χειρός.

Τό εὐκτήριον εἶναι γνωστή λέξις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἐκφερομένη καθ' ἑαυτήν ἤ καί μετά τοῦ οὐσιαστικοῦ οἶκος (εὐκτήριος οἶκος). Ἀπό ἀμφοτέρας τάς μορφάς αὐτάς ἀναφέρεται παρά τῶν πρώτων χριστιανικῶν συγγραφέων (, . ἐν λέξει). Ἐπίσης ἅπαντα ἐπανειλημμένως καί εἰς παπύρους τῶν χριστιανικῶν χρόνων (, . ἐν λέξει καί ἰδίᾳ Αβ 21 (τόμ. III σελ. 401))[1].

Ἡ διακόσμησις τοῦ θωρακίου παρέχει τήν βάσιν πρός σύγκρισιν μέ ἄλλα ἀνάλογα διακοσμητικά θέματα δυναμένη νά

1. Περί τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν τῶν χρησιμοποιουμένων ὡς εὐκτηρίων οἴκων: (Κα , [2] σελ. 168 Γ. Λέσβου, Ἐγχειριδίου τῆς Χριστιαν. Ἀρχαιολογίας (1913), 256 -7 - , Δι XII ἄρθρον ( ) καί ἰδία σελ. 2360 κέ: Σωτηρίου, Χριστιανική Βυζαντινή Ἀρχαιολογία, Α' (1942) σελ. 155.

χρησιμεύσῃ οὕτω εἰς τὴν χρονολόγησιν αὐτοῦ μὲ ἀσφάλειαν καὶ ἀκρίβειαν πολὺ μεγαλυτέραν, παρ' ὅσον τὸ δυσπροσόριστον χρονολογικῆς σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἡ κληματὶς ὡς δεσπόζον διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἁπαντᾶ καὶ εἰς γνωστὰ ἔργα τῆς Ῥαβέννης, ἀναγόμενα εἰς τὸ τέλος τοῦ Ε-ου καὶ εἰς τὸν 6-ον μ.Χ. αἰῶνα. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι: 1) Ὁ λεγόμενος θρόνος τοῦ Μαξιμιανοῦ (Α , (1927) πίν. 41-5. , εἰκ. 122). 2) Ἡ σαρκοφάγος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεοδώρου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου

I εἰκ. 140. ,πίν.63 , σελ. 172 εἰκ. 180 ,εἰκ. 456).

3) Τὸ θωράκιον τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου (, εἰκ. 142 καὶ σελ. 233 ,πίν. 67).

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει ἐπίσης καὶ τὸ τεράχιον θωρακίου ἐκ τῶν χριστιανικῶν θηβῶν τῆς Θεσσαλίας, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ καθηγητὴς Ζωτηρίου (Ἀρχ. Ἐφ. 1929, σελ. 78 εἰκ. 92) διασώζει μέρος κληματίδος μὲ χοντρὸν στέλεχος, φύλλα ὀστλιγγα καὶ σταφυλήν, μὲ ἀδρὰν ἐπαρχιακὴν ἐργασίαν ἐξειργασμένα. Ἕτερον τεράχιον ἐκ Κερκύρας ἐδημοσίευσεν ὁ Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Παπαδημητρίου (Π Α Ε 1939, σελ. 94 - 5 εἰκ. 3). Εἶναι κληματὶς μὲ σταφυλὰς καὶ παγώνι.

Τὸ ἡμέτερον θωράκιον ὡς πρὸς τὴν ἐξεργασίαν τῶν φύλλων καὶ τὴν ἐν γένει τεχνικὴν ὁμοιάζει περισσότερον πρὸς τὸ θωράκιον τοῦ Ἁγ. Ἀπολλιναρίου . Δὲν ἔχει ὅμως τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὴν πλαστικὴν αὐκαρψίαν τῶν ἔργων τῆς Ῥαβέννης. Τὸ διακρίνει κάποια ἀτονία εἰς τὴν

./.

ἐκτέλεσιν καί εἶναι φανερά εἰς αὐτό ἡ προσπάθεια τοῦ τεχνίτου νά πληρώσῃ τόν εἰς τήν διάθεσίν του χῶρον. Ἐντύπωσιν πρό παντός προξενεῖ ἡ ἀφθονία τῶν βοσκῶν. Ὁμοίως αἰσθητή εἶναι καί ἡ παντελής ἔλλειψις τῶν ζώων καί τῶν πτηνῶν, ἰδίᾳ τῶν ἀντωπῶν παγωνιῶν, ἅτινα τόσον συχνά εἶναι εἰς τά μνημονευθέντα λαραδείγματα τῆς Ῥαβέννης, ὡς καί εἰς τό θωράκιον τῆς Κερκύρας, εἰς τά ὁποῖα ἀποδίδει ὁ (ἔνθ. ἀνωτέρω, Ι σελ. 236 κέ) ἰσχυράν ἑλληνιστικήν καί ἀνατολικήν ἐπίδρασιν. Ἐν ἀντιθέσει πρός ταῦθα τό θωράκιον τῆς Ὑπαπαντῆς εἶναι ἐπαρχιακόν συντηρητικόν ἔργον, ὅπερ ἐκ τοῦ δι' ὀσρητικοῦ πλούτου τῆς ἐποχῆς χρησιμοποιεῖ μόνον τά φυτικά στοιχεῖα. Ἐπάνω εἰς αὐτό εἶναι ὀλιγώτερον αἰσθητή ἡ ἀνατολική ἐπίδρασις μέ τα προσφιλῆ της πτηνά καί ζῶα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΧΩΡΙ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπί τῆς ἠπίας κλιτύος χθαμαλοῦ λόφου, προσκεκολλημένου εἰς τά πολλά ἄλλα πευκόφυτα ὑψώματα τῆς περιοχῆς, ἅτινα ἐν ἀλληλουχίᾳ συνεχίζουν τήν ὀροσειράν τῆς Δίρατόριζας[1] πρός τήν θάλασσαν τοῦ Εὐβοϊκοῦ καί τήν κοιλήν ξηράν τῆς ὀρεινῆς ἐκτάσεως τῆς Λαυρεωτικῆς. Εἶναι ἁπλῆ μονόκλιτος βασιλική,

1. Περί ταύτης: Καρπούζογλους, Μελέται καί ἔρευναι, Α' σελ. 157 ὑποσ. 2' Σαρρῆς, Ἀθηνᾶ, Μ(1928)144. Φουρίκης, αὐτόθι, ΜΒ(1930)112-3 καί ἄρθρον μου εἰς τήν ἐφημερίδα Ὑπαιθρον Ἀττικοβοιωτίαν, ἔτος Α' φύλλ. 5-ον (Ὀκτώβριος 1937).

ὡς καὶ ὁ Ἅγ. Ἀθανάσιος, μὲ ἡμιεξαγωνικὴν τὴν ἀψῖδα τοῦ ἱεροῦ[1] καὶ σύγχρονος, πιθανώτατα, τούτου, ὡς δεικνύει ἡ ἀρχιτεκτονικὴ της μορφὴ καὶ ἡ ἐν γένει κατασκευή της. Αἱ ὑπάρχουσαι ἁγιογραφίαι τοῦ 18ου αἰῶνος. Μεταγενεστέρως προσετέθη εἰς τὴν πρόσοψιν εἶδος νάρθηκος ἐξέχοντος πρὸς τὰ πλάγια, μὲ εὐρὺ ἔμπροσθεν θυροειδὲς ἄνοιγμα ἐν εἴδει καμάρας. Οὕτω προσέλαβεν ἐν κατόψει ὁ ναὸς τὸ ἑξῆς σχῆμα.

Καὶ ἐνταῦθα δὲν λείπουν τὰ ἄγκιστα μάρμαρα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς καὶ τῶν παλαιοτέρων χριστιανικῶν χρόνων, ἰδίᾳ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μνημονευτέα γεῖσα θυρῶν ἢ παραθύρων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τεθειμένα εἰς πλαίσιον εἰς τὴν κόγχην τῆς προθέσεως ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Ἐπ' αὐτῶν παριστάνονται ἀνάγλυφοι συριακοὶ τροχοὶ ( ) ἢ μεμονωμένος κύκλος ἢ συνεχὲς καρδιόσχημον κόσμημα μὲ ἀνάγλυπτον διακόσμησιν ἐκ φυτειῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στοιχείων, ἡμιφύλλων ἀκάνθης, φοινίκων ἢ ἀνθεμίων[2] Εἰς τὴν θύραν τῆς προσόψεως ὑπάρχουν κυματιωταὶ παραστάδες, ὡς καὶ ὅμοιον ἐπίθυρον.

---

1. Τοιαῦται εἶναι καὶ πλεῖσται ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Ἀττικῆς, Εὑρετ. Μνημ. Ἑλλ., Ἀτεύχ. γ' σελ. 123 κέ (Ὀρλάνδος)

2. Τὰ διακοσμητικὰ ταῦτα θέματα συναντῶμεν συνήθως μετὰ τὸν 9ον αἰῶνα, πρβλ. παρόμοια καὶ ἐκ τῶν βοιωτικῶν θηβῶν, Ἀρχ. Ἐφ. 1924, σελ. 18 εἰκ. 27 κέ. καὶ σελ. 25 - 6, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς χρονολογήσεως αὐτῶν (Σωτηρίου). Ὁμοία διακόσμησις καὶ εἰς ἐπιστύλιον τῶν Βλαχερνῶν τῆς Ἠλείας τοῦ 12ου αἰῶνος, Ἀρχ. Ἐφ. 1923, σελ. 15 εἰκ. 23 (Ὀρλάνδος).

Εἰς τὸ περίβολον συχνὰ εἶναι τὰ τέμαχια ἐξ ἐπιτυμβίων στηλῶν τοῦ Δ΄ π.Χ. αἰῶνος, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα ἀρχαῖα μάρμαρα.[1]

Εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς περιβόλους τῶν ἐξωκκλησιῶν τῆς Ἀττικῆς ἀπαντοῦν τοιαῦτα ἀρχαῖα μάρμαρα. Ἡ παρουσία των ἐκεῖ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν κρατοῦσαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ ἀντίληψιν ὅτι τὰ μάρμαρα ταῦτα προέρχονται ἐκ παλαιῶν ἐκκλησιῶν. Ὑπὸ τὸ κράτος δὲ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως οἱ παλαιότεροι, ὁσάκις συνήντων ταῦτα, τὰ περισυνέλεγον εὐλαβῶς καὶ τὰ ἀπέθετον ἐγγὺς τῆς πλησιεστέρας ἐκκλησίας, διότι ἐθεωρεῖτο ὡς ἁμάρτημα νὰ μένουν ἐκτεθειμένα εἰς τοὺς ἀγρούς, ὡς ἐπίσης ἐθεωρεῖτο κακὸν νὰ ἐντοιχίζωνται εἰς οἰκοδομουμένας οἰκίας. Ἐγὼ ἴδιος παρετήρησα πέρυσιν εἰς τὸ προσκυνητάριον τῆς προσόψεως τοῦ Ἁγ. Πέτρου τῶν Καλυβίων (περὶ τούτου Ὀρλάνδος, Ἀθηνᾶ, ΛΕ΄ (1923) σελ. 123-4 εἰκ. 13 καὶ 14) τεμάχιον ἐκ τοῦ λαιμοῦ μαρμαρίνης ληκύθου, ὅπερ πρότερον δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ θ' ἀπεκόπη ὡς εἰκός, μετὰ ταῦτα ὑπό τινος ἀγαθοῦ καὶ εὐλαβικοῦ γέροντος.

Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη πρό τινων ἐτῶν ἱκανῶς ἰσχυρὰν εἰς τὸ χωρίον μου Καλύβια τῶν Μεσογείων. Ἤδη ὅμως ἔχει ἀρχίσει νὰ ἀτονῇ, συντελούσης κυρίως εἰς τοῦτο τῆς ἐντατικῶς ἀσκουμένης ἐσχάτως ἐν Ἀττικῇ καὶ εὐρύτερον κύκλον διαθοθείσης μεταξὺ τῶν χωρικῶν ἀρχαιοκαπηλείας, ἥτις ἐδίδαξε τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν ἀρχαίων μαρμάρων.

Ἡ γένεσις τῆς ἀντιλήψεως ταύτης πρέπει νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν παλαιοτέρων χριστιανικῶν γενεῶν, τὴν ἀναγομένην μέχρι αὐτῶν τῶν πρώτων υ.Χ. αἰώνων,

./.

Ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν, ἐξωτερικῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀψῖδος τοῦ Ἱεροῦ, διακρίνονται ἴχνη παλαιοτέρων θεμελίων, προδίδοντα τὴν ὕπαρξιν ἐνταῦθα ἄλλου προγενεστέρου βυζαντινοῦ ναοῦ.

Πιθανότατα ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἡ παλαιοτάτη περίοδος, ἡ πρωτοχριστιανική,[1] ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ μελετηθὲν ἀνωτέρω θωράκιον, ὡς καὶ ἄλλα σύγχρονα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἐντοιχισμένα ἐντὸς τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας. Πλὴν τούτων καὶ ἡ ἐγγυτάτη περιοχὴ μὲ τοὺς σωροὺς τῶν λίθων καὶ τὰ κεραμικὰ συντρίμματα παρέχει καὶ ἄλλας ἐπὶ πλέον ἐνισχυτικὰς ἐν-

---

νὰ χρησιμοποιῇ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἐκκλησιῶν ἀρχαῖα μάρμαρα, ἅτινα ἀπετέλουν καὶ πρόχειρον καὶ πολυτιμότερον οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Ὅταν δὲ συνέβαινε κάποτε αἱ ἐκκλησίαι αὗται νὰ κατεδαφίζωνται, οἱ λίθοι των ἐθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἄξιοι σεβασμοῦ, καὶ ἰδίως τὰ μάρμαρα, ἅτινα προσέπιπτον καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐντυπωσιακώτερα. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων μαρμάρων, τῶν χρησιμοποιηθέντων εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἐκκλησιῶν, εὔκολον ἦτο νὰ προκύψῃ κατ' ἐπέκτασιν ἡ δοξασία ὅτι πιθέρχεται ἐκ κατεδαφισθείσης παλαιᾶς ἐκκλησίας, καὶ ἐπομένως εἶναι ἱερὸν πᾶν παλαιὸν μάρμαρον.

1. Ἐκ τῆς νοτιωτέρας Ἀττικῆς εἶναι ἤδη γνωστὰ καὶ ἄλλαι παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαί, τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Δαλυβίων καὶ τῆς Ἀλυφάδας (Ἰ. Σωτηρίου, Ἀρχ. Ἐφ. 1929, σελ. 134 - 6).

δείξεις, αἵτινες θά ἐδικαιολόγουν δομιμαστικήν ἐν τῷ χώρῳ ἔρευναν διά . Εἰδικώτερον δυτικῶς τῆς ἐκκλησίας ἐντός τοῦ ἀγροῦ τοῦ Μικολ. Τκιλάτη, ὑπάρχει ἴχνος ἀσβεστοκτίστου θεμελίου ἐξέχοντος εἰς μικρόν ὕψος τοῦ ἐδάφους. Καὶ ἡ κατά τό κράσπεδον τοῦ πρανοῦς τομή διά τήν φιάνοιξιν τοῦ πρός τήν θάλασσαν ἄγοντος δρόμου ἔχει ἀποκαλύψει εἰς βάθος περίπου ἑνός μέτρου τό ἀσβεστόστρωτον δάπεδον καί τά θεμέλια οἰκήματος τῶν βυζαντινῶν, πιθανῶς, χρόνων. Εὑρίσκεται παρά τό ἀριστερόν ρεῖθρον τῆς ὁδοῦ καί εἰς ἀπόστασιν 35 βημάτων πρίν φθάσωμεν εἰς τήν λαρ' αὐτήν κρήνην. Πιθανόν ν' ἀποτελῇ μέρος μονοστηριακοῦ συγκροτήματος ἤ μεσαιωνικοῦ τινος συνοικισμοῦ. Τήν ἐκδοχήν ταύτην, ἰδίᾳ τήν πρώτην, ἐνισχύει καί ἡ ὑπαρξις ὕδατος ἐνταῦθα εἰς ὑπόγειον πηγήν, ἀναβλύζουσαν ἐντός βράχου, εἰς ἀπόστασιν 40 - 50 μ. βορειοδυτικῶς τῆς ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τό ὕδωρ ἔχει διοχετευθῆ διά σωλῆνος εἰς τήν παρά τήνοδόν Κρήτης. Ὡς πρόσθετος ἔμμεσος ἔνδειξις οὐσιαστικά νά χρησιμεύσῃ καί ἡ γενομένη ἐσχάτως ἀνέγερσις μοναστηρίου εἰς μικράν ἀπόστασιν νοτιοανατολικῶς τῆς περιοχῆς ταύτης καί ἐντός τοῦ κτήματος Δροσοπούλου. Τό γεγονός τοῦτο, ἄν δέν εἶναι ἁπλῆ σύμπτωσις, δύναται ν' ἀποδοθῇ εἰς τήν ἐνστικτώδη πολλάκις ἐπάνοδον τῶν μεταγενεστέρων εἰς τούς προοικηθέντας τόπους, καί ὅταν ἀκόμη, ἐκ διαφόρων περιστατικῶν, ἔχει διακοπῇ τό νῆμα τῆς παραδόσεως καί εἶχον ἐξαφανισθῇ τά λείψανα τῶν προτέρων παλαιῶν οἰκήσεων.

Σημειῶ τέλος ὅτι ἡ σύγχρονος περίπου ἀνέγερσις τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου καί τῆς Ὑπαπαντῆς ὁδηγεῖ εἰς τήν βάσιμον σκέψιν ὅτι ἡ ἀνοικοδόμησις αὕτη θ' ἀντιστοιχῇ εἰς σύγχρονον ἐπίσης καταστροφήν προγενεστέρων ἐκκλησιῶν, εὑρισκομέ-

./.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ ΚΑΛΥΒΙΩΝ

νων εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Πῶς ἐπῆλθεν ἡ καταστροφὴ εὔκολον εἶνα νὰ εἰκασθῇ. Θὰ συνετελέσθη πιθανώτατα, ὑπὸ τῶν πειρατῶν τῶν λυμαινομένων κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν βρεχομένην γύρωθεν ὑπὸ τῆς θαλάσσης Ἀττικήν.[1] Αἱ δύο ἐκκλησίαι (ἢ μοναστήρια ;), αἱ κείμεναι ἐγγὺς τῆς θαλάσσης, ἔπρεπε ἑπόμενον νὰ ἦσαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιδρομάς.

Πότε συνέβη τὸ γεγονὸς τοῦτο, δὲν εἶναι βεβαίως εὔκολον νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον. Πάντως δὲν δύναται ν' ἀφίσταται πολὺ τοῦ χρόνου τῆς ἀνοικοδομήσεως. Ἔπρεπε νὰ εἶναι πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀνιέρου καταστροφῆς, διὰ νὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συνδεομένων μὲ τὰς ἐκκλησίας ταύτας χριστιανῶν ἡ συνείδησις τῆς ὑποχρεώσεως διὰ τὴν ἐκ νέου ἀ-

---

1. Μνεία τῶν τοιούτων λεηλασιῶν ἐν Ἀττικῇ ὑπάρχει εἰς τὰ λεγόμενα ἀναργύρεια ἀποσπάσματα τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος. Καμπούρογλους, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Α' σελ. 45 καὶ Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, Α' 72 βλ. ἐπίσης καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς μονῆς Ὁσίου Δανιὴλ, Ἐφημ. Μνημ. Ἑλ. Α' τεῦχ. Γ' σελ. 183. Παρόμοιαι καταστροφαὶ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ἀρχ. Δελτ. 1920 - 1, Παράρτ. , σελ. 96 κέ (Μαρινάτος).
Περὶ τῆς ἐν γένει δηώσεως τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τῶν διαφόρων κατὰ καιροὺς πειρατικῶν στοιχείων καὶ ἐν Τριανταφυλλίου - Λάμπρου, Ἱστορία τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, Α' 295 ὡς καὶ Β 14 Β 706 κέ Μίλλερ - Λάμπρου, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, Α' 18 κέ σχετικὸν ἐπίσης πρὸς τὸ θέρα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Καμπούρογλου, Ἡ Ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (Ἀθῆναι 1934).

νέγερσίν των. Ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε μέ τήν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἀρχαίων ἀθηναϊκῶν ἱερῶν τῶν καταστραφέντων ὑπό τῶν Περσῶν. Ἡ ἀνάμνησις τῶν τοιούτων καταστροφῶν καί τό ἀντίστοιχον συναίσθημα διά τήν ἐπανόρθωσίν των εἶναι ἰσχυρά μόνον εἰς τήν γενεάν ἡ ὁποία ζῆ τά γεγονότα, ἤ καί, τό πολύ, εἰς τήν διαδεχομένην τοιαύτην.

Ὁρμώμενοι ἐκ τῶν συλλογισμῶν τούτων θά πρέπῃ νά τοποθετήσωμεν τήν καταστροφήν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοῦ Κουβαρᾶ εἰς τάς ἀρχάς τοῦ 18ου ἤ εἰς τό τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος .-

Ἀθῆναι ,Δεκέμβριος 1941

Χρῆστος Ν.Πέτρου - Μεσογείτης.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΥΒΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ